

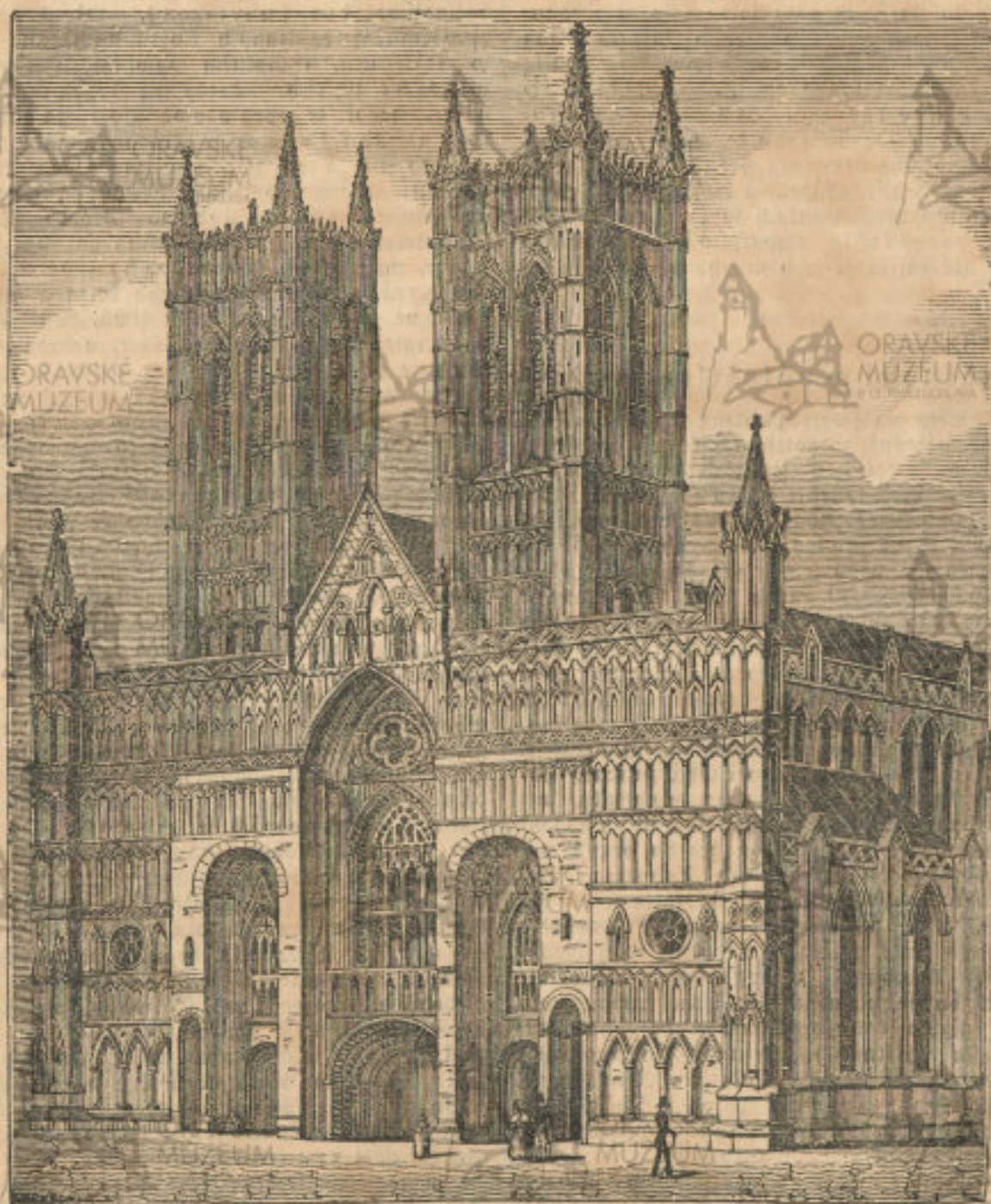
S w ě t o z o r,

nehylaciněšší spis obrázkový k rozšíření užitečných známostí
pro Čechy, Moravaný a Slováky.

Číslo 50.

Wychází každou sobotu.

1853.

Hlavní chrám w Leicesteru w Angličanech.

Přítomný obrázek nám ukazuje veliký a ná-
hlavný chrám, jehožto krásná gotická stavba, plný
rozměr všech částí a důstojné dvě věže z předu
hled na první pohled velmi zajímavý. Tento chrá-

m se honosí město prostřední velikostí, totiž Lei-
cester, hlavní místo anglického hrabství téhož jmé-
na. Počítá asi 20000 obyvatelů, a leží w krásné
středě a rovně, hezky oddělená od jiných př-

rozenými ofrasami opatřené, a ostatně více se zde lánován roli jejího promyšlenému zaneprazdňení přiborné. Nalezene zde staré peníze a zbytky na zůstatky mofaity vyhládek podlah dokazují, že se již Římané tu byli usadili, a lámen s nápisem, genž nedaleko města při starorímské wogenitz silnici byl wykopán, zapuzuje wšedku podchybnost, žeby nynější Leicester nebyl bývalým městem Ratae, o němž starí zeměpisce zmiňují. Také tu byl první zámek, genž město chránil, pak opatřiwj, což wšedku w městských wálkách we středním věku zanjilo. We starobylém kostele sw. Mikuláše, kterýžto neoklitrát w rozličném stavitelstvem způsobu byl obaowen, tak že nyní na polo staré, na polo nové stavení předstáwuje, nachází se weliký sál, we kterémž křižata z rodu Rantasteriského častěji parlament swých svoláwali; nyní wšak se w něm sandy držejí. — Město Nottingham a Leicester gšau hlavními sídlem punčochářů; anto přivážejí nazwijce wšedněgšij zboží a hedbáwné punčochy na tehý posílá, obmezuje se Leicester na prostěgšij práce, a w obau městech w témnu do 50,000 tuctů punčoch se zhotowuje. To to množstw by postačilo k obutí wšedněch noh w celé Anglii, ale zasílá se gích mnoho do zámořských fragin.

Pamatnosti w byložilectwu.

Wšedku hmotu na swětě z ohledu stwepntw, čili způsobu nashromáždění gednotlímých částek, na tříz způsob od sebe se dělí, a sice gšau buďto twrdé, buďto tekuté, aneb konečně plynné. Tak powětrij čili lépe zduch, gegj dýcháme, od wody zvláště tím se liší, že gest plynný, woda pak tekutá. Z ohledu prozračnosti wody a zduchu, schopnosti k dýchání atd. podobného coss mįsta má. Rozwážme si nyní coby as státi se mįselo, kdyby tento náš we zduchu a na powrchu suchém rostlinatém žijící swět nagednan tak se proměnil, žeby mįsto zduchu woda wšude se nacházela. Wyljme z dowoditelných příčin a příkladů, žeby negen žiwotichowé, nýbrž i byliny, welikým dílem zginacené twárnosti nabyti museli, kdyby se to stálo. Tak by čtwerňohá zwjřata postarčila nohy, kterých se we plautw proměnil, mįsto praudu zduchowého, gegj wdychujeme a wdychujeme, hual by se obywatelům zduchu praud wody z huby, tělo gegich by zrybelo. Toho žiwé příklady máme na welrybu, wormány, fosatce a plyškawiet (vesňu), neboť tito wšickni gšau dle wnitřního uspořádání těla zcela šlawcům podobni, totiž beznozi, plautwrij, čtwerňozi, a wšak gšau obywatelé wod. Ptáci by se proměnili w litaci ryby, gako máme mezi giným tak gmenowaného bezpicha letawého (*trigla volitans*), letawna (*exocoetus*) atd. Hady by se proměnili w okatice (*Reunagen*), slizyše (*Gastorobranchus*), želwy (*Schildkröte*), w haweyše (*Ostracion*, *Panzerfisch*). Dmžowé by se zaměnili w raly, straby, strážky atd.

Goby pak ať se stalo s rostlinstwem, bude se mnohý tázati? Odpowjáme na to, že následugicj proměny. Kmen stromů a rostlin žůstal by upewněn na dno mořské aneb na giné mořské předmět; ačkoli by někdy, gako to již w rostlinstwě nalezáme (f. př. wětrnice, cerides, pauze od powětrij a w powětrij žijící rostlina), předce i galež takz libowolnosti dosahňauti mohli, a toho příklad máme na peru mořském (*uraporta*, *pennatula*). Za druhé dře-

wo by zrohownatelo aneb i zlamenelo, gak to widíme u rohožiců, kámenožiců atd. Za třetj, což to nezajímawěgšij gest, kwěty těchto rostlin staly by se žiwotichy posolibowolnými; bylyby totiž koncem upewněny na schránku swau, hořegšiem ale, který welice kwětům našich rostlin podoben gest, hýbalyby dle wšle. Staljšet našich rostlin, f. př. kwětaucjho krasňatu wšedce známého, bylyby rohowan, twrdau, někdy i k ochraně obywatelů powymadřem zatwotelnau schránkau; ty krásnobarwné listy a tyčiny s prášňky proměňalyby se w žiwé čili lépe žiwotičské lupinky. Celé byložilectwo toho gest důkazem, a odtud obdrželo ten názew, totiž gakoby se řeklo bylinožiwotičstwo (*phytozoa*). Wšak stopy tohoto žiwotičstwen rostlinných kwětů nacházíme patrně již w začátečném, neauplném wywinutí u mnohých bylin we zduchu žijících. Každý již lyštel snad o spánku bylin, neboť se opravdowě uloží gakoby ku spání, listy zelené i kwětowé se skládají, gak gen sluneční paprsky mįjí a se tratí; ano mnohé rostliny na paubě dostawtj gakoby žiwotičstwu hbitosti se sklápňau, f. př. mcholapka, citliwka stodliwá, atd. — Negšau tedy byložilci nic giného, než rostliny pozemni, které proto, že, mįsto toho aby we zduchu živy byly, u wodě žiwot trávj, trochu proměněny kmen a wětwe magj, kwětowé gegich ale již gšau žiwá, dosti libowolně si počínajicj zwjřata. Proto samé nebudě žádnému diwno, že podobu těchto zwjřat welice se srowňawájí s podobami rostlin obyčejných. Zde posud pořad mluwili gime o mořských byložilcích; a wšak i nasse wody, nasse rybnjky atd. podobná chowagi zwjřata, která ale nazwijce malinká gšau, čehož příčina hlavní gest nasse zimněgšij pásmo čili podnebj. Kapradj u nás, gak každý dobře wj, gen malinké gest proti horokopasemnjm welikanským plawunům. Zima u nás zafranze swobodný žůst tworšwa. Po newadž pak čtenáři naši té přiležitosti nemagj, aby cizokragň zwjřata takowá třeba gea w obrazch spatřili, ačkoli mnohá předce gin od ginu podobu známe budau, gako korál čerwený, haubňha, gako nasse lesňj hauby wyhljžegicj, možowatka (gako mozej uspořádaná, kdyby se z lebky wyňal), rohovitka, gegjto kmen z rohové látky sestawá, a spuha (spongia, kupačka mýci hauba); za prospěšněgšij pokládáme, fragany swé na zwjřata ta uciatj pozorň, která w našich wodách se nacházegj. Dychtímý čtenář wezmi si klenici čilau a naplá f. př. w měsici kwětnu rybníčnuu neb mořskú wodu, která obyčejně celá zelená gest, dílem ofřekřami (zelené srojektowité byliny), dílem jabinci wšakowitými atd. Tu zagistě nasebere si pospolu hognost dotčených byložilců. Redy si wodu nabjránjm zafalenau ukáti, a pak prohljdegj a pohljdegj na ty wodnj žiwotichy, a již neoštraženým ofem spatřjš mnohá, f. př. nezmaru (*Hydra*), k widlowatce welmi podobně zwjřatko, gen že ramena nemá swěšená, nýbrž nahoru čnjc. We spisu „Echossaw“ zwaném obšjrněgi o tom dočtj se lze. Na některém listu wodnj rostlin naleznes opět zruatku (*melicorta*), která se podobá bylinowému kwětu, kالجstem na list onen upewněnému. Zatot z něho čas od času wywšlawá, lowj a w čas znepokogenj neb nashcenj opět doň se schowává. Ginde zase užjš rurožisce (*tubularia*), genž zcela tak wyhljži, gako wětwička dutá, že krej on na koncich hřebenowité aneboli lépe dwohłowité postawená (avacj ramena (kwět) wyšřuge. W giné wodě zase giné spatřjš, f. př. na listu jedj gakoby kotljček, z něhož pět neb šest stopecnatých

trapeční mufantá, pohybuje se a po plenu slijí, a to zwjrátko stowe trapečníce (pharetria). Vinde tuad peššitj se nalezi korunaifu (coronella), t. na bylince negatě sedj kufet trubický a z té vycházejí časem ramena tak krásně uspořádaná, jako to mnozí dělají s rozmarjnau w hrnci, gegjto wětwe do oblauků wetau; ano to zwjrátko podobá se velmi takowému hrnci s fečem rozmarjnowém. Ralewanka (stentor) podobná nálewce čili poluj rovní trauče, tak i wjčanka (vorticella) podobá se obýcegnému hrnečku, z něhož na špec tenke, taljškowité, chlapy obrvené wjčto wystáwá. Kuraténka (limnias) podobná gest wjčance, má ale stopku traučowitau, a onen hrneček zde má podobu taušce, gegj magi nassi seláci sena. Zwonečnka, taušnka, chlapanka, pellicenta, tygarka a giné gsau gesté giuj podobny druhowé botčených býložilců nassjstých.

R y t j š z e P e š s j k.

We wsi Remarowé na horowicím panstwj w beraunském fragi, kde se znamenitě železné hutě a neywjtečnější stwárny w Šechách nalezají, stojí starobylý, pewný a gesté obýwaný zámet býwalých Remarowských rytjřů z rodu Peššjkuw, gichjto erb gesté na mnoha místech w něm se spatřuje. Tento erb ulazuje uiznutau lidstau nobu, a starj frontári toho erbu půwod následugjcm způsobem wysvětlují. Šestý rytjř Peššj k byl gednau i s wůdcem čestého wogsta ed Němců zatčen, a s njm do gednoho wězení uwržen, kde oba k sobě těžkými řetězy přilowáni gsauce, bolestně očekávali rozhodnutí smutného osudu swého. Že ale gim, zwlášť wůdci, naděge nezhýwalo, opět na swobodu se dostati, odhodlal se předetny Peššj k, aby wlasti k užjtku zachowal swého wůdce, k neobýcegné oběti sebe sameho. Odříznuł totiž nozem, gegj měl za pásem, swau k němu přilowanou nobu u kolena, a obwázaw nuzné ránu swau, pomáhal wůdci s přilowanou gemu nobou oknem ze žaláře na swobodu, což se mu i šťastně powedlo. Zagl a snášel pak beze wšj pomoci swau náramnou bolest tak dlouho, až s gistotau mohl předzwjdati, že wůdce na autěku gij dosti daleko býti může, a dostizenj se obáwati netřeba. Toto welikomyšlné zapření sebe ed rytjře Peššj k welikem nepřátelstwj tak hnulo; že geg co neyopatrněgi dal léciti, a pak z wězení na swobodu wywěsti. Když pak se Peššj k opět do wyswobozené swé wlasti byl nawrátil, obdawal ho král za geho přjstádnau wěrnost znamenitými fraginami a statky, a udělil mu na wědnau památku geho hrdinského skutku erb s uiznutau nobau.

3.

Udolj reynolesnj we Šwegcarjch.

Šwegcarj, fragina w celé Europě neyhornačejší, nadána rozmarjitými krásami we přjrodě, wlasti lidu statečného, tyto swé bory ad neaurodné nad mjrnu milugjčho, lidu dosud neodwšlého a swobodného, poněwadž stály ty a bory gen malého prospěchu slibugje zrahy podmanitelů na se méně láfaly, býwagi co rof od znamenitého množstwj pautnjků, že wšech zemj a národů sem, by krásoty neustále obnowugjej je přjrody widěti, přicházejicjch, namjšťewowány. Pautnjci tito zapomenauce na krásu swých wlastnjch fragi, pogati půwabj Šwegcar, wšsemožnau snánost k tomu přjlozi, aby lajdinské údolj, wrch, ge-

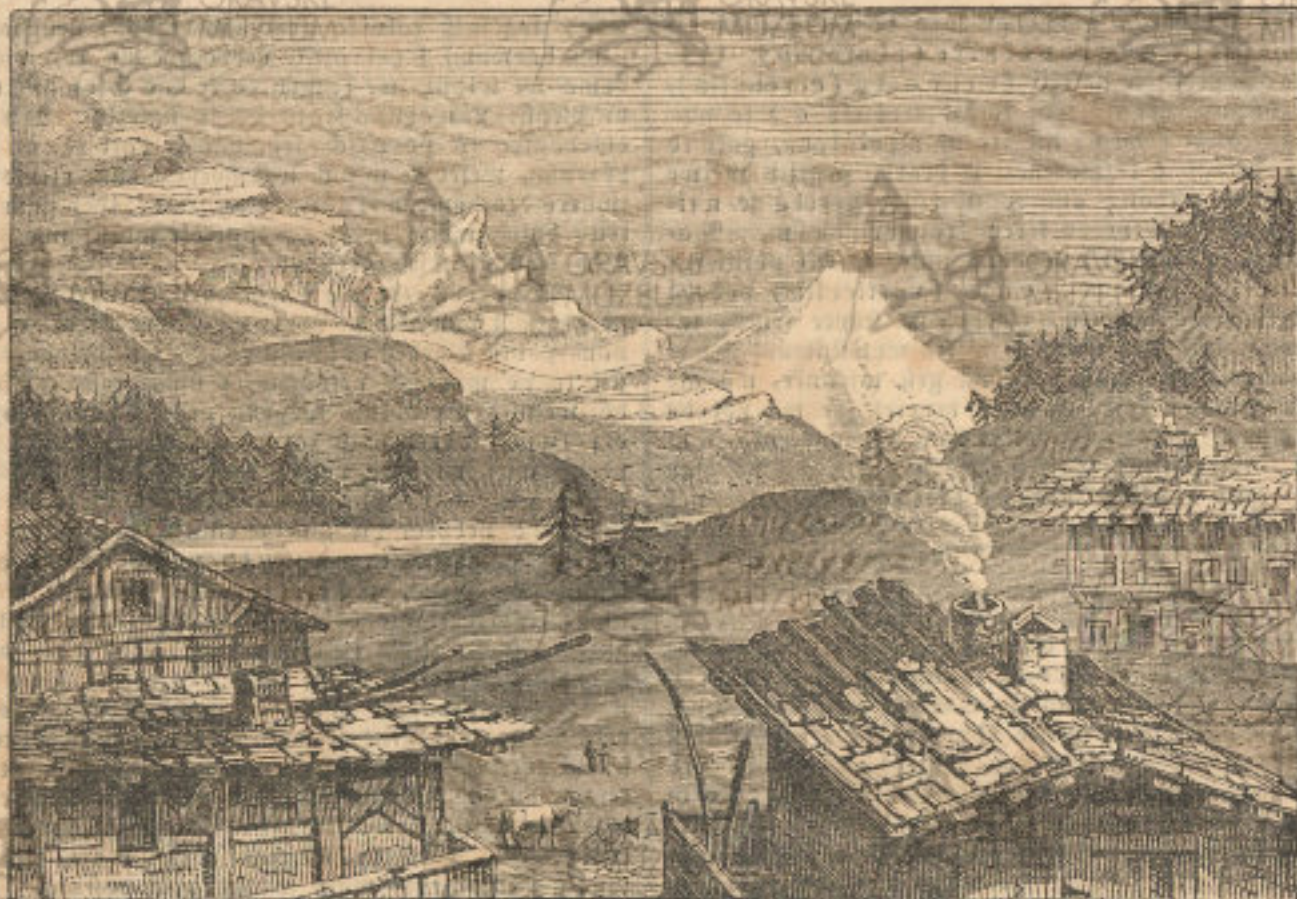
zero, lajdinský takorfa prah (wobspad) neyšwělegjmi barwami wyobrazili, nebhagice na to, že často dema we wlasti swé (aspeu co se nás Škewanů tře) ne menšj půwabj a krásy by se nalezly. Wy pak, ohledugje se po cizjch fraginách, patřjce na gich půwabj, welebje w nich wšsemožnau ruku otcowšého twůrce, zachewegněj lástu k té zemi, kdež nám spatrii bylo swětllo nebestě, lástu se wlasti swé, kdež Báh činnosti nassj otreš wyfázal.

Přjwogený zde we Šwětogoru obraz předstawuge gedno z půwabnjch údolj we Šwegcarjch, o němž nám pautnjk gedn následugjej zpráwy ždeluge. Gestit to po mnohých nesnážjch, s nimiž cesta z Wesenu do wesnice Splügenu spogena gest, k odpustěnj, po odpocinutj konečném si zataujiti. Možná sobě teby předstawiti mrzutost nassi, když se druhý den ráno deště z nebes strassně lily. Přjpadnosti té se nišbo nenadál; nebyloť nic giného činiti, než wstáti a ku suždanj se odebrati, a pakli by žněna negaká powětrnosti nenášla, zde i obědwati. K čemuž se wššidni wespeleť rychle odhodlali, a poněwadž Splügen guž na sněžné hole (Schneecalpe) ležj a tjm samým podnebj zde též ostřejší gest: rozdělali gsme hned wysoko plawolagjej oheň a malé nasse šhromážděnj velmi pohodlně se mělo; byloť pak zwlášť panjm, obtjžnostmi a nesnážemi dne předěšlého utmáceným mlo, musely totiž ubohé den předtjm celých deset hodin na powozjch nepohodlných se hodně protřásti dáti, aneb na mezejch seděti; a při této roztemilě pauti gesté málo se gim gisti dostalo.

Wesnice Splügen ležj w údolu rheinwaldském (reynolesnjm), kolem a kolem wysokými wrchy a horami, genj wěčným sněhem a ledem pokryty gsau, obkliččeným; do něhož se s wysokých těchto hor náramně kaule we wyšinách se urwawšj dolů wálegi a štody činj. Udolj to wzalo gměno swé od zadnjho Dieynu strže ně tefaucjho a we zadnj geho části na welikánské hore ledowité, Reynstau nazýwané, se přjstjčje. Udolj to we znamenitě wyšce se nacházi, pročej i pednebj zde gij ostré gest. Žima zde trwá po celých deset měsíců; teprwa w měsčj čerwnu počíná zde pučiti tráwa, a dšjwe než nastalo zářj musí wšse gij stlizeno býti. A předce segi okolo Splügenu len, jakož i brach a gečmen zde předce dozragj. Než čjm wyšce se audoljm od wesnice wzššaru wstupuge: tjm ostřejší a surowějšj gest podnebj, tak je při menšj wzššalnosti od wesnice znamenitě rozššly ohledně žiwotu rostlinného šhledati gest; tak sice, že we wesnici Hinter-Reinu, gen o 170 štrewců wyšce než Splügen ležjej, málo kdy gečmen dozrage.

Pokusili gsme se gednau pomocj průwodčjho ku pramenům Dieynu se dodrpati: než brzo zakryla nás tak hustá mračna, že byty gsme i na to, že šlaty docela deštem promoklé na takowém místě přewlěci nebylo možná, nic nedali, cesta nasse úplně ničemmau by se štala, poněwadž gsme šotwa na několik froků před jebau pro husté ony mrahy prohlédnauti mohli, a předce budom dštegje vrameny Dieynu spartiti gesté až se slugi Muslehoruské lednaté bory predrati se se byli museli.

K večeru se sice poněkud wygasnilo, než teš se dále na cestu wydati bylo gij pozdě, a my donuceni byli za celý den mezi čtyrmi ždemi žšstati; k čemuž gsme také chutě šwolili: neboť bylo práce až nazbyt: zde wyprávělo se o minulosti, tam zapřisowal sobě šdost přjstle mu na mysl muselity, aneb opravowal učená než nečitatelná w dennjku swém

(Audolj republesnj we Šwecarich.)

poznamenánj, an mezi tjm třetj na štatech, genž se na cestě byh rozváraly, něco zajišwal.

Rež ldy našlo ráno: lily se s nebe poznoma potoky deště. Rež ted nám nebylo se wjce roznýšleti, poněwadž nám ušdy nemapadlo we Splügen po dwa celé dni se držeti, a buď si již powětrj gafe buď, my myšlili putowati dále. Z wědel jsem z nabutě na gubch pantech stusšenosti, že, konj po ge dne straně wrchu pršj, a člověk si pohodlného powětrj přege, nic gineho učiniti netřeba, než na druhau stranu wrchu giti, tak aby wrch se mezi člověkem a mračny nacházel. Pročej nasjzbowse se a oblekše se, gak toho nehoda dnešnj žádala, pustili jsme se wšidni na cestu a tmáček se po celé tři hodiny, chřice se na hřeben hory dostati a odsud za tepla a za slunce do vlastého údolj St. Giacomo se ipustiti.

Wesnici tedy Splügen opustiwse přešli jsme Reyn po mostě dřewném, a hned jsme se dostali do hor, přes které pne se šilnice až k nebi dosahujicmi po obau stranách skalami, z nichž opět gedle temné wisi, gakoby ohrazena. Dostawse se na wrchol hory pustili jsme se cestau tu rakaustě hranici wědancj. Postyptuji klauzy začastě oku lidstěmu rozkošně, zanjmawě pohledy; na mne gle již propast, již kardě nelfo nazrywaji, náramně působila. Gestit to slůza, ludyž Macdonald, geben ze slawných generálů ejšare francouzského Napoleona I. P. 1800 zadnj armadu do Wlady wědl. Byly by zagistě obšjnosti, nesnáže a nebezpečnstwj, s gajmijj přechod tento nemyshnatelně spogen byl, častokráte chod (marš) wogita překazily: lobyby wytrwalost mužná statečného generála ge byla nepřemohla. On sám, nemyššj vůdce wogensj, wědl pioněry (šlůge slaneč a šluc) na mjta we wšidni Splügenu jawěgemj pokročiti a bezcešna, a dodawage lidu swému zmuzišli, cestu, sněh

wyhazuje, šestnau učinil, a dostal se konečně s. přestince až dwě mše od wesnice Splügen, kam byl žádal. Rež setwa že prwnj oddělenj wogita na několik froků tu předu se probrato; wětry již znornu cestu sněhem zawály a grenadgři tratjce naběgi dále se prodrati w sněhu se propadali; neboť i lily, genž se na znamení do země zaražilo, byly w olamj jenj sněhem zahypány. Rež general w čele pioněrujám cestu obledáwal, wšedko slowem i skutkem k wytrwalosti powozbuzage, až konečně se s wogkem přeskonage wšedka nebezpečnstwj přes Splügen dostal.

Brzo wyspnišo se nám nasse přánj gakež jsme očekáwali; neboť setwa jsme k Isole došli, ai tu zmizely mrahy, powětrnost se náhle změnila, tak že nám swrchnj slaty, kteréž nám dříve tak wyborně poslanjily, nyní se obřjzým břemenem staly; pročej jsme, zastawiwse se, do tlamotů lodyh ge složili, a wesele myšli tu Chiarvonně se hnali; kdež jsme sobě wůž až do Rivy a z Rivy do Cadenobbio na gezeře Comskem (lago di Como) sob se šesti wesly nagali. Na tomto snad nejšťastněšjim gezeře we swěte pozdrjeli jsme se za šest hodin. Byloť to mé prwnj podjwánj na Wlady, šťastněšjho se dojad oko mé nedočkalo. Utěšená tragina pobřežnj proměňwala se wjce krásy napórād kajdinkau muntau nabýwagje; hned se ofájal kotel wělnj, hned zase přechodj romantidě, hned zase páwasaň jatoka, při tom wšem bolot nebe gaine a čitě, powětrj teple, wše se gen lešlo paprsky sluneční.

Hostinec Cadenobianšj podoben gest gajemšj to mlahradu. Režjt zrowna tam, kde gezero wšedky swě páwaby a krásy gakoby we ohništu slůge, břeh zahrady táhne se dolů až ku samému gezeru; a my gestě ráno toho samého dne zahalenj bywse mrahy temnými, a horami šážnomy obšjčeni, procházeli jsme se nyní mezi mrtwami a pomerancemi, mezi